

הדרך החמי

יום שלישי ד' שבט תשס"ז

עלון יומי ללומדי הדרך היומי
יו"ל ע"י מדרשיית הדרך היומי פ"ת

דוא"ל: midrashiya@eagleint.com

מסכת תענית דף טו

סיכום הדר

נושא היום: סדר תעניות. דיני בתי אב ואנשי משמר. מגילת תענית

סדר תעניות (מבאר הגמ', שהכוונה לשבע אחרונות אולם בג' ראשונות ושניות היו מתפללים בבית הכנסת). **מוצאים את התיבה** (ארון של הס"ת. מאירי) **ונותנין עליו אפר מקלה** (לא עפר. ויתבאר בגמ' לקמן טז). שיש מ"ד שלדעתו אפשר עפר. ותוס' בטו: ביארו שהכוונה אפר מעצמות אדם) והיו נותנים את האפר במקום התפילין, על הנשיא, ראש אב ב"ד, ואח"כ כל אחד ואחד נותן בראשו. **על החשובים היו נותנים**, שיש בכך עגמת נפש טפי. ושאר הציבור, היו נוטלים לבד. **והסדר נעשה, מהגדול אל הקטן** אע"פ שבדברים של גדולה מתחילים מהגדול ובדברים של קלה מתחילים מהקטן. **כאן מוגדר** כגדולה שהעם אומרים אתם החשובים לבקש רחמים על כולם. **הזקן אומר דברי כיבושין**, שלא העיקר השק והתענית אלא המעשים הטובים וחזרה לדרך הטוב.

עומדים בתפילה, ושולחים ש"ץ זקן ורגיל שיש לו בנים וביתו ריקם (עני. או נקי מעבירות שבידו) כדי שיהיה ליבו שלם בתפילה. **ואומר כד' ברכות: 18** שכל יום, ולפני **"בא" גואל ישראל**, מוסף **"מי שענה את אברהם רבינו בדר המריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה"** בא"י וכו'. **"זכרונות"**, וחזתם **"מי שענה את אבותינו על יסוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה בא"י וכו' הנשכחות"**. **"שופרות"**, וחזתם **"מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה בא"י שומע תרועה. תהילים קכ, וחזתם, מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה בא"י שומע צעקה. תהילים קכא, וחזתם, מי שענה את אליהו בדר הכרמל הוא וכו' בא"י שומע תפילה. תהילים קל, וחזתם, מי שענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה וכו' בא"י העונה בעת צרה. תהילים קכב, וחזתם, מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה וכו' בא"י המרחם על הארץ. לדעת ר"ג, לא אומר בתעניות "זכרונות" ו"שופרות".**

בימי רבי חלפתא ורבי חנניא בן תרדיון, לא ענו **"אמן"** אלא ענו כדרך שאמרו במקדש **"ברוך שם כבוד מלכותו"**. ואמרו להם **חכמים** שמנהג זה הוא רק בשער המזרח ובהר הבית.

לדעת רבי יהושע, בג' תעניות ראשונות, **אנשי משמר** היו מתענים ולא משלימים. (ע"י רש"י בסוף המשנה ד"ה שאין שהכוונה שאוכלים לערב) **ואנשי בית אב**, לא היו מתענים כלל. **בג' תעניות שניות**, אנשי משמר היו משלימים. ואנשי בית אב מתענים ולא משלימים. **בשבע אחרונות**, כולם מתענים ומשלימים. **לדעת רבנן**, בג' ראשונות לא היו מתענים כלל, בין אנשי משמר ובין ראשי בית אב. **בג' שניות**, אנשי משמר מתענים ולא משלימים. ראשי בית אב לא מתענים כלל. **שבע אחרונות**, אנשי משמר, מתענים ומשלימים. ראשי בית אב, מתענים ולא משלימים.

עוד הובדל בין אנשי משמר לאנשי בית אב (לא קשור לדיני תענית), **אנשי משמר**, אסורים בשתיית יין ביום העבודה. אולם בלילה שלאחר העבודה יכולים לשתות יין, שהרי ראו שתמה עבודתם ואין חשש שיצטרכו לעזור לאנשי בית האב. **אולם אנשי בית אב**, אסורים לשתות אף בלילה שלאחר יום עבודתם כיון שהיו מעלים איברים ופדרים.

אנשי משמר ואנשי מעמד, היו צריכים להסתפר לפני שבאים למשמרתם בבית המקדש, ולכן אסרו עליהם לכבס ולהסתפר בשבוע עבודתם כדי שיכינו עצמם קודם. אולם ביום חמישי התירו להם מחמת כבוד השבת.

הימים הכתובים במגילת תענית לימי שמחה. **לדעת רבנן**, אם נכתב בלשון **"לא למספד"**, אסור ביום שלפני, ומותר ביום שאחרי. אם נכתב בלשון **"לא להתענות"**, מותר בתענית לפני ואחרי. **לדעת רבי יוסי**, לשון הספד, אסור לפני ואחרי. ולשון תענית, מותר אחרי ואסור יום שלפני.

לא גוזרים תענית על הציבור ביום ה', כדי שלא יפקיעו המוכרים את השערים. **אולם לדעת רבנן**, את התעניות השניות אפשר להמשיך ביום ה' ב' ה'. **ולדעת רבי יוסי**, אף תענית ב' מתחילים מיום ב'.

אין גוזרין תענית בראשי חדשים, חנוכה ופורים. **ואומר ר"ג**, אולם אם התחילו קודם והגיעו לימים אלה מתענים. **אומר ר"מ** אף לדעת ר"ג לא משלימים בימים אלו. ואף אם חל ט' באב ביום ו' (כאשר קידשו ע"פ הראיה) לא היו משלימים את התענית.

עיונים על הדר

כמה בתי אב היו במשמרות הכהונה?

בדברי המשנה שמחלקת בין אנשי המשמר לאנשי בית אב, ביאר רש"י (ד"ה אנשי בית אב) "המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום". מבואר בדברי רש"י, שכל משמר מתחלק לשבעה בתי אב. נביא לפני הלומדים את הדין ודברים שדנו בו במסכת שקלים כמה מהמנויים.

במסכת שקלים (פרק ו' ה"ד) מונה המשנה את ה"שופרות" (קופות שהיו מניחים בהם מעות לצרכים מסוימים כפי הנזכר שם) שהיו במקדש. בין הדברים מביאה המשנה "ששה לנדבה", ומבאר המשנה, שבכסף הנאסף בקופות אלו, היו רוכשים עולות. הברש, היה מוקטר. והעור, היה ניתן לכהנים. בגמ' (שם י"ח:) שאלו כנגד מי היו ששה שופרות. אמר חזקיה, כנגד ששה בתי אבות. וביאר בקרבן העדה (שם ד"ה כנגד) כנגד ששה בתי אבות הכהנים, שתיקנו להם חכמים שיהא כל משמר חלוק לששה בתי אבות, כנגד ששת ימי השבוע שיעבוד כל אחד ביומו. ובשבת כולם שווין. שיהא שלום ביניהם, שעורות של בהמות הנקחות מן השופרות היו לכהנים שמקדיבים את העולות. וכל זמן שאין המזבח בטל לא היו לוקחין מן השופרות. ואם לא היה להם אלא שופר אחד אתי לאינוציי דשמא באותו יום של בית אב הראשון או השני, יביאו נדרים ונדבות ולא יטול הבית אב מן השופר כלום. ובשאר ימות השבוע לא יביאו נדרים ונדבות הרבה, נמצא אותן בתי אבות מקריבין מן השופר שלא יהא המזבח בטל והו עורות שלהם. ומנצו הנך קמאי בהדי הנך ואמרי יש לכם עורות ואנו אין לנו כלום וכו'. עכ"ל. מבואר בבאור דברי הגמ' ע"פ קרבן העדה, כיון שיש הלכה של "קין המזבח", היינו, שהמזבח לא יהיה בטל. ויש דין על הכהנים לדאוג שתמיד יהיה קרבים עולות ממעות נדבה שנתרמו בשופרות. והיות וחידש יהודע הכהן, שהעורות שייכים לכהנים יתכן ולא יהיה שלום בין הכהנים בעניין חלוקת העורות, לכן תיקנו שלכל בית אב יהיה את שופרו באותו שבוע ומה יחלקו. כדי להשכיח שלום ביניהם. א"כ עלה לנו דבר מבואר בגמ' שהיו בתי אב.

ולמעשה, אף ברש"י במנחות (קז:) הדברים מבוארים באר היטב, שם הביאה הגמ' את דברי חזקיה כנגד ששה בתי אבות הכהנים שתקנו להם חכמים שיהא שלום זה עם זה. ביאר רש"י (שם) שהיו בתי אבות כדי להשכיח שלום ביניהם בחלוקת בשר העורות. ונראה שדברי הקרבן העדה בשקלים, הועתקו מרש"י במנחות. ועיי' ואף רש"י בפסחים (נז. ד"ה ולערב) בסוגיא של צורת החלוקה של המתנות לכהנים ביאר שהיו בתי אב וכו'.

לשון הרמב"ם (פ"ג מהלכות כלי המקדש ה"ט) שמואל הרואה ודוד המלך חלקו הלויים לארבעה ועשרים משמרות ועובד משמר בכל שבת וכל אנשי משמר מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות וכל יום מימי השבת עובדים בו אנשים ידועים וראשי האבות מחלקין אלו העובדים ביום שלהן איש איש על עבודתו. וכו' עכ"ל. ושם בכסף משנה בתו"ד מבואר שהחלוקה לבתי אב הייתה לשבעה בתי אבות. כך אף מפורש שם להדיא בהג' בן אריה על הכס"מ.

וע"י בערוך לנר (סנהדרין כ"ב:) שהוסיף להקשות מהסוגיא בסוכה שבחלוקת להם הפנים היה משמר הנכנס ומשמר היוצא וכו' ומכאן כך הכריח שלכאור' היו ח' בתי אב שעובדים במשך השבוע. ועיי"ש מה שתיירץ, ובמחלוקת הרמב"ם הראב"ד ורש"י. ולפי"ז מה שביאר באיסור שתיית יין לאנשי משמר ואנשי בית אב ובטעם הדבר. הערו"ל מציין למה שכתב ביבמות (קא.) ושם בפשיטת לאחר שהביא את הסתירות בעניין, כתב, שנחלקו בזה התוספתא וחזקיה.

ובאמת החת"ס (שו"ת א"ח סי' ר') נוקט שלפי חזקיה באמת היו בתי אב, משום שכל טעמו של חזקיה כמבואר היה כדי להשכיח שלום בעניין העורות של הקרבנות, שהיו מגיעים מקיץ המזבח שהם מוגדרים כנדרים ונדבות. והיות ובשבת לא הקריבו נדרים ונדבות, אין טעם לשופר נוסף ואין טעם לייחד לו בית אב, ובשבת כולם היו שווים. אולם נוקט החת"ס, כפי שזכר במסקנת הגמ' במנחות, שכו"ע לא סברו כחזקיה דלא סברו את הטעם של חשש קטטה א"כ בשופי איכא למימר שהיו בתי אב לכל יום מימות השבוע.